

Pròleg

Pertanyo a una generació burgesa que va somiar que res no era impossible. Una generació de contrastos, de compromisos reals i d'idealismes inassolibles; trencadora i trencadissa. Capaç d'identificar-se amb la lluita obrera i d'anar-se'n a viure als barris perifèrics de les ciutats, o de fer-se hippie i, a la recerca de l'arcàdia perduda, enfilar cap a les muntanyes, fent el camí contrari dels darrers estadants dels pobles que, cansats d'una vida de privacions, es deixaven enlluernar pels fums de les fàbriques i del progrés. Alguns d'aquests hippies van aguantar els embats de les maltempades muntanyenques i van seguir sent anomenats, per la gent del lloc, amb aquest nom, que va esdevenir el malnom d'un jovent que trobava encisador el que ells consideraven miserable. Uns i altres van mantenir la tensió de la incomprensió mútua fins que van emigrar, o es van barrejar entre ells —i amb el paisatge—, fent-se indestriables.

Vaig pertànyer a una generació que va esberlar tots els dics, sense preveure que el mar del capitalisme, com un tsunami, s'enduria totes les flors, fràgils, que ella havia plantat. Una generació també urbanita, de segones residències i de diners fàcils, de benestar heretat —i comprat—, si calia; de la pressa, del «no tinc temps», de la qualitat de vida i del consum ferotge. Generació d'intel·lectuals, crítica, lluitadora, convençuda de comandar les regnes del seu destí, menyspreadora, a moments, de la saviesa dels avis que, dèiem, frenava el progrés.

Els fills de la nostra generació han seguit la pauta descrita pels sociòlegs —que diu que les generacions al-

ternen les quimeres— i han deixat de banda els discursos i la pressa dels seus pares per bastir ponts cap al silenci i la saviesa dels seus avis; han recuperat les batalles perdudes dels més grans, i ara en fan bandera pròpia. Això explica que un bon dia, un d'aquests fills t'etzibi que ha decidit fer-se pastor i que vol anar-se'n a les muntanyes a viure d'una altra manera, a recuperar el ritme pausat del temps, a ser amo d'ell mateix o mestressa d'ella mateixa, a estimar la terra, a dignificar l'ofici i a recuperar el nom de les coses. Aquests joves no volen viure com ho feien els seus avis, no són nostàlgics d'un temps perdut, no volen segar amb dalla, si no cal; tenen altres maneres de fer, innovadores i respectuoses amb la terra i el medi ambient, i les volen aplicar; tenen formació i són molts crítics amb el sistema actual; creuen que es pot viure d'una altra manera i estan disposats a demostrar-ho, mentre ho practiquen. És un desig que rema contra corrent, però que dóna sentit al seu viure.

Que algú vulgui fer-se pastor en l'era de la tecnologia no deixa de ser un fet curiós, però ben mirat és un signe més del temps que ens toca viure, d'una època de canvis profunds que tot just apunta i que si bé no sabem com es desenvoluparà, sí que intuïm cap on ens porta: a una nova consciència, preocupada i ocupada a fer possible la vida a la terra, una vida que es nodreix dels aliments i de ser qui som. D'una alimentació que és imprescindible, tot i que n'hem volgut prescindir, menystenint-la i adulterant-la, així com l'ofici d'aquells que s'ocupaven de proveir-nos-la: la pagesia.

El pagès era aquell que coneixia la terra, però que no tenia «cultura», perquè la cultura la podien cultivar aquells que no havien d'esllomar-se per procurar-se l'aliment. I aquesta manca de reconeixement social, aquest decalatge entre cultura urbana i cultura rural va afegir, a partir de la segona meitat del segle passat, un estigma a la dura realitat de la pagesia. Ara tot això també està canviant. Les vies de comunicació que s'han obert a Catalunya en el darrer segle han alliberat i al mateix temps han empetitit el país perquè

han escurçat les distàncies. De la muntanya a la ciutat només hi ha un pensament. Ara ets aquí, ara allà. Estàs sol enmig de la muntanya, però no ho estàs del tot perquè un minúscul aparell dins la butxaca et comunica amb el món sencer, si tens cobertura. Les noves tecnologies permeten que la informació arribi a tot arreu en qüestió de segons i ofereixen una perenne interconnexió. La cultura arriba als racons més allunyats del país. Ja no hi ha excusa per no saber. La cultura i l'agricultura, separades des del seu naixement, tan irreconciliables com l'aigua i l'oli, ves per on, en el ball d'aquest nou paradigma social, aconseguiran anar de bracet.

Si hom sent aquest rau-rau interior per ser i per viure d'una manera diferent i un bon dia li arriba la informació d'una Escola de Pastors de Catalunya, que des de l'any 2009 forma joves pastors per fer el relleu d'un ofici que s'acaba, doncs agafa la motxilla i se n'hi va. Les motivacions d'aquestes persones poden ser moltes, però a l'hora d'accedir-hi hi compten sobretot les ganes de dur endavant un projecte sostenible més que no l'esnobisme de fer alguna cosa diferent. Les dones que porten l'escola volen gent sòlida i que toqui de peus a terra. Poc s'imaginaven que els arribarien joves de totes les contrades del país, sobretot de l'àrea metropolitana, amb projectes, il·lusions i ganes de dedicar-se al sector agrícola i ramader, i que la majoria no serien ni tan sols fills de la pagesia!

Un fet singular com aquest no me'l podia perdre. Volia saber qui eren aquests joves —homes i dones, encara que aquestes en minoria—, què els impulsava a retornar a la terra, quines eren les seves motivacions i els seus projectes vitals; si havien reeixit o no, i per què; com vivien i com ho vivien. Un llibre sempre neix d'una curiositat, i jo volia saber, que m'expliquessin, fer una transhumància per les vides d'aquests joves que un bon dia es van apuntar a l'Escola de Pastors, moguts per un desig que ni ells mateixos sabien on els portaria.

La tria la vaig fer a partir d'una llista que em van oferir a l'escola. M'interessava sobretot que fossin homes i dones joves, que fossin xerraires i entusiastes, que tinguessin les idees clares i ganes de dur endavant el seu projecte de vida i de treball; m'era igual si se n'havien sortit o no, perquè no he pretès fer un estudi sociològic, sinó un tast d'il·lusions i d'esperances d'aquests nous repobladors del segle XXI que a diferència dels antics no s'han trobat amb terres franques sinó, massa sovint, ocupades per la gasiveria i l'especulació.

Amb les indicacions que em donaven, i el mapa a la mà, he recorregut el país a la recerca d'aquests joves pastors. Els he anat a veure allà on vivien o treballaven, pobles o ciutats. He estat en llocs que m'eren familiars i en d'altres que ni sabia que existien. He vist in situ què feien i he escoltat què volien fer —i què no podien fer, malgrat intentar-ho. En cada lloc he encetat una conversa, a la vora del foc, o entre pastures, i he escoltat un so diferent que acompanyava la trobada. A cada lloc m'he sentit acollida i, de forma recíproca, he sentit que el meu interès els donava ànims. M'han obsequiat amb tota mena de regals valuosos, fruit del seu treball: melmelades, formatges, sabons, infusions, ungüents... Potser alguns ara ja no són on els vaig trobar, però tant és, perquè el que importa, en definitiva, és allò que viuen i no el lloc on ho viuen. De tots ells i elles destacaria l'austeritat en el viure i una convicció que els fa aguantar fermes: la certesa de ser el motor de canvi d'uns nous temps; les ganes de responsabilitzar-se i d'agafar el relleu a una generació que ho ha abastat tot, sense deixar escletxes.

De tot plegat, d'allò que he vist, he sentit i he viscut, n'he fet un viatge literari, una transhumància vital feta de petits detalls, d'observacions mínimes, de paisatges interiors que ha sabut dibuixar la il·lustradora Blanca Martí, amb el traç ràpid i precís d'una llibreta de camp.

La transhumància literària i vital que ha donat peu a aquest llibre és peculiar, ja que no ha seguit cap dels

costums de la migració dels ramats. La recerca de pastures es fa de forma estacional: a l'hivern cap a la plana i a l'estiu cap a les muntanyes. En canvi, jo vaig sortir ben entrada la tardor de la plana de Tarragona i vaig enfilair cap a la muntanya, al Pirineu més recòndit, el del Pallars Sobirà, on vaig arribar en ple hivern, quan la neu cobria el paisatge i el bestiar remugava l'herba seca tancat a la cort, allà on l'alè fa fum i el fred s'arrauleix al costat de la llana. Per sort, no duia cap ramat sinó una gravadora i un bon abrigall, i no anava a la recerca de pastures, sinó de pastors; i aquí també la meva cerca era peculiar, perquè no anava a capturar històries de vells pastors per servir la memòria d'un temps que s'acaba, sinó de joves pastors que s'han entossudit a contradir els costums de les migracions —que despoblen muntanyes i atapeeixen ciutats— i busquen, amb un desig insospitat, llenques de terra, masies abandonades o cases de poble on poder viure tal com ho feien els seus avis, tal com ho fan ells.

Però tanmateix, per aventurar-me a fer una transhumància a cel ras, calia buscar-me una bona companyia, persones capaces de llegir les converses i contextualitzar-les en el moment que estem vivint i des de perspectives tan diferents, però complementàries, com les que realitzen les investigadores que m'acompanyen, especialitzades en temes de medi ambient i d'antropologia. La introducció que ha fet Neus Monllor, doctora en geografia i medi ambient, situa aquest moviment de retorn a la terra dels joves pastors en un context global que ens fa entendre que el canvi que plantegen no és una bogeria sinó un anhel emmarcat dins d'un nou paradigma agrosocial. L'epíleg de la doctora en antropologia Gemma Celigueta ens acosta a l'ofici de pastor i ens desvela l'atracció que ha envoltat la seva figura al llarg dels segles. I a l'últim, vull treure de l'anonimat aquella persona que sempre està darrere dels meus llibres, i que en aquest cas m'ha acompanyat en les entrevistes, m'ha ajudat en les correccions i en les notes a peu de pàgina, en Jordi.

Introducció

Sovint escolto comentaris de persones properes que parlen de la pagesia com si fos una cosa del passat, com si fos una activitat que ja no té cabuda en la nostra generació. També llegeixo i observo, i continuo veient, com la relació del camp amb la societat moderna presenta una amalgama curiosa d'esclètxes. Des de la pagesia tradicional s'escolta un discurs pessimista i obscur que deixa poc espai a l'esperança. Des de les administracions es fomenta un model d'agricultura cada vegada més deslligat de la terra i dels aliments pròxims que es compren al mercat. I des de la mateixa societat, copso espurnes de desconcert envers què és i què significa la pagesia avui dia. Aquest escenari és el que em va motivar a engegar un procés de tesi doctoral per entendre el camí, les pràctiques i les actituds de les persones que es dediquen professionalment a la pagesia.

Si als nostres avis els haguéssim preguntat, quan eren joves, com s'imaginaven el món agrari al segle xx, poso la mà al foc que no preveien el canvi copernicà que ha experimentat en les últimes dècades el nostre model agrícola i ramader. A Europa podem situar el punt de partida de la situació actual l'any 1962, quan entra en funcionament la Política Agrària Comunitària (PAC). Aquesta gran estratègia europea, que en un principi enuncitava uns propòsits lloables, ha acabat deslligant l'activitat agrària dels seus orígens. La política tenia per objectiu garantir aliments per a una població que encara sortia d'una època llarga de guerra, però es va extralimitar i va crear, en pocs anys, un gran nombre d'excedents agraris. El foment de les po-

lítiques productivistes, de les millores industrials i de les tecnologies modernes per a moure aliments arreu del món, ha aconseguit globalitzar un sector que de cap manera els nostres avis no haurien previst així.

A Catalunya, la invasió del model agroindustrial ha catapultat la pagesia fora del seu nínxol ecològic, foragitant-la de les activitats ancestrals heretades d'una cultura mil·lenària. S'ha potenciat una agricultura i una ramaderia sense pagesia, on les màquines són les que treballen i on les multinacionals són les que més en saben. I, per a mi, la conseqüència més palpable i desplaent és que estem posant en risc la nostra salut i la del nostre entorn. Un model agrari lligat exclusivament al sistema capitalista de base industrial no és favorable per a una societat que prioritza el seu territori, la seva gent i els seus aliments. Per donar resposta a aquest atzucac neix una nova generació de persones optimistes i amb empena que reivindica una activitat agrària moderna capaç de fer sostenible la relació de les persones amb els sistemes agraris locals: la Nova Pagesia.

La Nova Pagesia és el grup de persones emprenedores majoritàriament nouvingudes al sector agrari —encara que també trobem fills de famílies pageses que aposten per un canvi de model—, que estan posant en marxa experiències agràries lligades a la terra i a la seva gent. Molts són joves amb orígens urbans que se senten atrets per les tasques al camp, la relació amb la natura i la cura pel bestiar. També hi ha joves que, sense ser fills de família pagesa, tenen algun vincle amb el món rural i decideixen retrobar el vessant més agrari a partir d'engegar una activitat nova aprofitant alguns dels recursos familiars, moltes vegades en desús. Una de les característiques més sorprenents entre la Nova Pagesia, i sobretot en el sector de l'horta, és que la visibilitat de la dona és molt més palpable que entre la pagesia tradicional que relleva explotacions agràries familiars. El fet de prendre la pròpia decisió d'iniciar un nou camí, fa possible que tant homes com dones se sentin atrets a emprendre en el món agrari. Aquest és un fet rellevant perquè les característiques

femenines es veuen reflectides en el tarannà del nou model agrari: el tracte amb la gent, la passió per la qualitat i pels detalls, la relació amb les persones consumidores, la dedicació a comunicar el que es fa i de quina manera es fa, etc. Aquest trets, característics de la Nova Pagesia i molt especialment del seu component femení, li són atorgats pel fet que es tracta d'un grup obert i participatiu on les dones tenen un paper i una veu imprescindible. També és rellevant remarcar el grau de formació del grup emergent. Molts han acabat estudis universitaris no relacionats amb temes agraris, fet que els atorga una obertura vital en tant que tenen coneixement d'altres temes com ara informàtica, màrqueting, educació o polítiques públiques. Al mateix temps, el fet de no tenir orígens agraris els exposa a un llarg camí d'aprenentatge per poder fer front amb èxit el repte de gestionar una activitat agrària professional. Cerquen la formació a través de diferents canals i també en funció dels coneixements personals.

La Nova Pagesia està formada per persones convençudes de portar a terme una activitat agrària en consonància amb el territori on es desenvolupa. Estan convençudes que els aliments els han de produir pagesos i pageses, i no empreses deslocalitzades sense cap mirament per temes socials o ambientals. Trobem una nova generació de persones emprenedores que volen portar a terme un projecte propi del qual se senten responsables. La resposta d'aquest grup emergent neix d'una voluntat pròpia d'acostar-se a la pagesia i d'engegar un camí que col·labori a deixar el món una mica millor de com l'han trobat. Són optimistes i preveuen projectes de transformació social, lligats a valors ètics molt fermes i també a una manera d'entendre la vida arrelada als cicles de la natura.

Per arribar a consolidar una activitat agrària professional, la Nova Pagesia troba molts reptes pel camí. Un dels més punyents és l'accés a la terra. Aquest element és imprescindible per poder engegar una activitat agrària i és justament el que més dificultats troba actualment a

Catalunya. La terra, més enllà de ser un bé productiu, és també un bé patrimonial i cultural. Moltes famílies, malgrat que ja no es dediquin a conrear les terres, les volen mantenir en propietat per qüestions familiars, de poder o de vincle sentimental. D'altra banda, quan algunes terres queden lliures, és més fàcil que les llogui o les compri un veí o una persona propera, que no pas una de nouvinguda i desconeguda. En aquest sentit la Nova Pagesia ha desenvolupat estratègies imaginatives per posar un peu al sector agrari. Algunes persones opten per incorporar-se conjuntament amb una altra que ja disposa de base territorial, altres retornen als pobles on encara mantenen algun lligam i cerquen la manera d'accedir-hi i d'altres fan veritables treballs d'investigació arreu del territori per tal de trobar allò que s'adeqüi a les seves necessitats.

Un cop resolta la problemàtica de l'accés a la terra, podem obrir la porta d'una de les experiències agràries de la Nova Pagesia i és llavors quan descobrim un model agrari propi que identifica una nova manera de fer i de relacionar-se amb l'ecosistema agrari i social del qual formen part. Trobem en la immensa majoria dels casos produccions ecològiques d'arrel on no hi ha la possibilitat de treballar d'una altra manera que no sigui seguint el ritme de la terra, lluny dels transgènics i de la tecnologia nascuda en els grans centres de poder agroalimentari. Les dimensions acostumen a ser petites o mitjanes, per l'afany de defensar una autonomia que els faci més lliures dels bancs, de la maquinària, dels combustibles fòssils i de les llargues cadenes comercials. En aquest sentit trobem pagesos i pageses que fan venda directa del seus productes, que posen nom i cognoms al que fan, que expliquen el com i el perquè de la seva activitat, que obren les portes als seus clients el dissabte al matí i que sobretot estan orgullosos de fer-ho d'aquesta manera. La Nova Pagesia ha identificat l'estratègia del cycle tancat i la fa seva per sobreviure en el món de la indústria alimentària. Les persones joves que accedeixen de nou al sector lluiten per produir, elaborar i

comercialitzar els aliments que arribaran directament a la taula de qui els gaudirà a casa.

Aquest model renovat que presenta la Nova Pagesia s'identifica en termes de cooperació, innovació, autonomia i compromís social, entre d'altres. Trobem signes d'identitat que els acosten a una manera de fer sensata en què es tenen en compte les generacions futures, en què els aliments alimenten i en què la relació de les persones amb l'entorn és cabdal. En aquest sentit crec que com a societat cal defensar aquest nou model que la Nova Pagesia ens planteja. Com a persones que mengem cada dia i com a ciutadans del món hem d'identificar les virtuts del nou model agrari que aquesta nova generació de persones posa al nostre abast. Des de la meva experiència, tant personal com professional, visualitzo moltes de les respostes a les crisis actuals en el paper d'una nova manera de fer pagesa. La proposta és clara: tornem a valorar la proximitat dels aliments de qualitat produïts i elaborats per persones del territori amb estima, dedicació i consciència. En aquest sentit, com a persones compromeses que som, hem de ser capaços de dedicar el temps, els diners i l'energia suficient a donar suport a les múltiples experiències agràries que neixen i reneixen a prop nostre.

La bona notícia és que en els últims anys a Catalunya, i també a molts altres llocs del món, les mostres de suport a un nou paradigma agrosocial són cada vegada més visibles. Per exemple, en els últims deu anys l'increment de les cooperatives de consum ha estat exponencial arreu del territori. Aquest fet porta associat un nou model productiu que dona vida a la proposta ecològica i de proximitat que ofereix la nova generació de pagesos i pageses. També és important la instauració en molts menjadors escolars de la consciència per consumir aliments ecològics i propers al centre educatiu. Un altre tret que evidencia el renaixement d'una nova manera de relacionar-se amb l'alimentació són els mercats locals de producte ecològic elaborat per la pagesia propera. La llista de petites iniciatives que donen suport

a la Nova PAGESIA és cada vegada més extensa i també passa pel naixement dels restaurants Km0, per l'increment de botigues de menjar ecològic o per la literatura que en parla i se'n fa ressò.

En aquest marc de suport a la Nova PAGESIA identifiquem a Catalunya una de les iniciatives més transgressores i innovadores dels últims anys: l'Escola de Pastors. El projecte neix l'any 2009 per a formar, orientar i donar eines a les persones joves sense orígens agraris que tenen per vocació accedir al sector, en aquest cas sobretot ramader. En el moment que va aparèixer no existia a Catalunya una entitat d'aquestes característiques que servís de pol d'atracció per a persones novingudes a la pagesia. Per l'Escola de Pastors ja han passat un bon grapat d'alumnes als quals el seu pas per aquesta formació els ha orientat i esperonat a encetar el camí de la incorporació al sector agrari. Un pas que cal donar per començar a caminar. Alguns, en acabar les pràctiques, s'adonen que la pagesia no és allò que imaginaven, però la gran majoria troben en aquesta plataforma un espai idoni per començar a elaborar el full de ruta que els porti a bon port. El llibre que teniu a les mans és una mostra dels fruits de l'Escola de Pastors, i és també un reflex del que s'està vivint a Catalunya en termes de renovació pagesa. La Nova PAGESIA existeix, ¡sort en tenim!

Neus MONLLOR

Capítol 1

El vent. Pels vorals de l'Alt Camp

«És un altre ritme de vida»
Anna Mañé

«Vull ser pastor, ¡per viure!»
Roman Homs

Primers de novembre. Arribo al poble de Vilabella, prop de Valls, per una carretera vorejada de vinyes. És la primera entrevista que faig i no sé com anirà. He triat, per començar, una parella de la primera promoció de l'Escola de Pastors: l'Anna i el Roman. Ja des del principi em van ressonar els seus noms i la seva situació personal: una parella amb una nena petita, que viuen a l'Alt Camp, la terra dels meus avis. No en sabia gaire cosa més; bé, sí, que no podien dur a terme el seu projecte per motius econòmics.